

УДК 002

Олена Карпенко,

канд. пед. наук,

доцент Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського

Новий навчальний посібник із загальної теорії документа і книги

Рец. на кн.: Швецова-Водка Г. М. Загальна теорія документа і книги : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2014. – 405 с.

Особливості розвитку книгознавства та документознавства в умовах формування сучасного глобального інформаційного простору, стрімко наростаючі соціокомунікаційні тенденції, створення і обіг величезного електронного документного ресурсу породжують необхідність уніфікації та модернізації документної сфери, її електронних ресурсів, а відповідно – підготовки висококваліфікованих спеціалістів, спроможних працювати у сфері організації та управління документними потоками держави, займатися формуванням традиційних та електронних ресурсів, сприяти розвитку нових функцій бібліотек, інших комунікаційних установ.

Справі удосконалення теоретичної підготовки фахівців документно-інформаційної сфери слугує нещодавно видрукований посібник «Загальна теорія документа і книги» доктора історичних наук, професора Г. М. Швецової-Водки. Цей унікальний теоретичний вступ до документознавства і книгознавства, розрахований на студентів книгознавчих, бібліотечнознавчих і документознавчих спеціальностей, аспірантів, викладачів, практичних працівників у галузі бібліотечної, архівної та видавничої діяльності.

Концептуальні підходи Г. М. Швецової-Водки випливають з того, що в сучасному інформаційному суспільстві відбуваються динамічні інтеграційні процеси у бібліотечній, архівній та комунікаційній сферах, які необхідно інтерпретувати, пов'язувати з базовим поняттям «документ», що дедалі активніше використовується в бібліотечній та архівній справі, враховувати розвиток інноваційного змісту інформаційної діяльності, чітко і послідовно викладати новий матеріал у навчальному процесі.

У виданні, що рецензується, органічно поєднані функції підручника і посібника. Його вирізняє високий ідейно-теоретичний рівень. Воно містить, доведений науковими дослідженнями Г. М. Швецової-Водки та дидактично опрацьований,

оригінальний матеріал стосовно єдиних методологічних положень теорії документа і книги.

Обрана автором структура підручника сприяє формуванню у студентів загальних уявлень та розуміння внутрішнього змісту дисципліни, вона узгоджується з логікою розгортання матеріалу у частинах, розділах та параграфах, виконує функції довідкового супроводження тексту.

Навчальний посібник складається з передмови, двох частин («Основи теорії документа» і «Книга як вид документа»), іменного та предметного покажчиків, списку літератури, покликаного сприяти більш ґрунтовному вивченню курсу «Документознавство». Навчальний матеріал тісно пов'язаний з практичними завданнями.

У передмові розкривається значення посібника для навчального процесу, виокремлюються його основні відмінності від вже існуючих видань. Обґрунтовується актуальність нових концептуальних підходів автора, пов'язаних з необхідністю уніфікації, класифікації документів взагалі та книг зокрема.

У першій частині посібника «Основи теорії документа» поняття «документ» розглядається в історичному розвитку його визначень, розкривається функціональна сутність цього поняття у контексті «соціальної інформації», аналізується структура соціальної комунікації, інформаційно-комунікаційної системи; подається визначення документа в стандартах з діловодства та архівної справи, акцентується увага на розвитку його функцій, властивостей та ознак. Зокрема, розглядаються інформаційна, знакова та матеріальна складові документа, обґрунтовується класифікація документів, окреслюються теоретичні засади документознавства як науки, виокремлено етапи його розвитку, об'єкт, предмет, методи і структура.

Автор характеризує документ з позицій загальної теорії документології і більш широкої галузі – науки про соціальні комунікації (ноокомунікології).

Проаналізовано погляди на документ вітчизняних та зарубіжних учених. Запропоновано розглядати документ на основі комунікаційно-інформаційного підходу – як елемент соціального комунікаційно-інформаційного процесу. Зважаючи на досягнення семіотики та теорії соціальних комунікацій, аргументовано властивості і функції документа.

Дискусійне серед науковців питання класифікації документів Г. М. Швецова-Водка пропонує розглядати з точки зору їх типологічної класифікації за інформаційною, знаковою та матеріальною складовими, за обставинами їх побутування у зовнішньому середовищі.

Цілісність дослідження теоретичних основ концепції документа засвідчує розгляд автором дискусійних підходів до наукового апарату науки про створення та функціонування документів – документознавства – та визначення її місця серед інших наук, зокрема, що стосується співвідношення документознавства та документології. Критично аналізуючи праці попередників, Г. М. Швецова-Водка не обмежується констатацією вже усталених поглядів щодо означеної проблеми, а обґрунтовує власний шлях її вирішення. Зокрема, автор пропонує перейти від класичного розгляду документології як теорії документа до більш широкого її тлумачення: як науки, що досліджує всі види діяльності, пов'язані з функціонуванням системи документних комунікацій. З огляду на диверсифікацію поглядів науковців у цій царині, посібник слугуватиме дієвим імпульсом до продовження фахових дискусій щодо визначення співвідношення документознавчих наук та вироблення нової (єдиної) стратегії їхнього розвитку та викладання.

У посібнику в доступній формі обґрунтовуються методи документознавчих досліджень. Вони представлені у табличному вигляді на п'яти рівнях: діалектико-матеріалістичний підхід, методи загальнонаукові, спеціально-наукові, специфічні для низки споріднених наукових дисциплін, конкретні методи документознавчих досліджень.

У другій частині «Книга як вид документа» подано авторське розуміння книги як документа. Г. М. Швецова-Водка уточнює зміст базового поняття «книга» з погляду теорії соціальної інформаційної комунікації, порівнює поняття «книга» з поняттями «документ», «видання», «твір друку», «література», «публікація». Аналіз поняття «книга» здійснено з урахуванням особливостей матеріального носія інформації, знакової форми її викладу та сприйняття людиною. Книга співвідноситься з первісними (що передують опублікуванню) та архівними доку-

ментами через представлення різних шляхів надходження документної інформації до споживача.

Авторська позиція Г. М. Швецова-Водки щодо понятійного апарату комплексу дисциплін вирізняється своєю коректністю. Вона ґрунтується на аналізі понять та зіставленні визначень, на з'ясуванні їхньої відповідності загальноприйнятим термінам у книгознавстві та документознавстві. Дослідниця подає аргументоване визначення специфіки книги при порівнянні її функцій та властивостей з документом взагалі, спираючись на здобутки своїх попередників: проаналізовано спільні й відмінні функції, властивості книги і документа, що є вагомим внеском у розуміння сучасного стану теорії документа та книги і перспектив її розвитку.

Автор детально розглядає питання типологічної класифікації книги, жанрів літератури, а також основних видів друкованих видань. Цілком справедливо у посібнику обґрунтовується необхідність оновлення стандартів щодо видової класифікації видань для подальшої уніфікації їх видів із урахуванням єдиних підстав класифікації, науковості та вірогідності інформації.

Такий підхід в умовах не завжди узгодженого (попри наявність держстандартів) розуміння спеціалістами змісту та обсягів поняття «документ», які працюють з різними видами документів у різних предметних галузях (бібліотекарі, книгознавці, управлінські документознавці, археографи, архівісти та ін.), надає студентам необхідні інтегровані теоретичні знання стосовно змісту предметів, які викладаються, уможливує набуття ними чіткого розуміння спільних рис терміна «документ» та пов'язаних з ним понять щодо створення, опрацювання та використання документів у сучасному суспільстві.

Позитивом посібника є фахове оформлення основного тексту. Цілком доречним є його графічна рубрикація, добірка завдань та запитань для самоконтролю, ілюстративного матеріалу (таблиць), бібліографічних посилань, додатків (предметний та іменний покажчик, список рекомендованої літератури на допомогу вивченню курсу «Документознавство»). Все це відповідає вимогам, встановленим для підручників та посібників як видів навчального видання.

Отже, наукова, освітньо-прикладна значущість навчального посібника Г. М. Швецова-Водки незаперечна. Професійно, дидактично досконало, викладені основні положення теорії документа і книги спонукатимуть студентів до творчого мислення, поглибленого опрацювання матеріалів лекційних курсів, потребуватимуть нових підходів до організації самостійної роботи.